

1.

Gunnar Magnusson rep 1781 (Se Lundberg sidan 21)

S, Säms kyrkoruin och kyrkogård resteurerades 1938 och invigdes 1939.

Gunnar Magnusson höll följande anförande vid invigningen.

En gammal karta över Säms by, upprättad år 1710 visar, att på höjden vid Fikaregården öster om kyrkplatsen finns en gammal förfallen kyrkogård. Än i dag finns det rester av den gamla kyrkogårdsmuren, varför man kan utstaka kyrkogårdsområdet. Där har alltså Säms första kyrka legat. Kristendomen infördes i dessa bygder om-
~~kring~~^{kring} år 1100. Den första kyrkan var av trä, och efter ett par hundratal år kunde den ej längre tjäna sitt ändamål, och då har man beslutat att bygga en kyrka av sten. Att den då blev lagd så^{långt} och nära ån kan förvåna. Den tidigare kyrkplatsen hade ett högre och vackrare läge över Sämsjön, och kyrkogården var torrare och lämpligare som begravningsplats. Men kyrkan sattes här såsom ordspråket säger "mitt i byn", ty intill år 1865 låg Sämbyn samlad på denna plats. Och kyrkan tjänade under denna tid inte blott såsom en plats, där man hämtade näring för sitt andliga liv, utan den fick under ofredstider också tjäna som fästning, där byns invånare sökte skydd.

Kyrkans Ålder känner man inte, men enligt riksantikvariens bedömning är den byggd på 1300-eller tidigt 1400- tal. I omkring 500 år har alltså här generation efter generation mött upp för att efter arbete och strävan hämta näring och kraft för sitt andliga liv, och här ute på kyrkogården har de samlats för att rådslå om

2. sin församlings gemensamma angelägenheter. Hit kom de för att lyssna till de katolska prästernas mässor på latin, och här fingo de efter reformationens genomförande lyssna på bibeltexternas uppläsning på det egna språket och själva deltaga i psalmsången. Hit ha de århundrade efter århundrade fört sina barn för att ^{genom dopet,} få dem upptagna i den kristna församlingen, och hit ha de på bårarna burit sina kära, för att här ge dem ett sista vilorum, i vigd jord.

Men kyrkklockan i klockstapeln har inte alltid kallat folket till högtid i templet. Det har också funnits tider, då den tillkännagett att fienden brutit in i landet, och således kallat socknens försvarsdugliga män att möta upp med vapen i hand för att driva ^{bort} inkräktarna, ~~ur landet.~~

Hur såg Säms kyrka ut. Se protokoll från "Prostvisitation i Sems Kyrka den 24 maj 1819. § 32."

Kyrkoherde Warenius, kyrkoherde i Gällstad 1816-1838, ¹⁸¹⁹ Förut komminister i Bondegärde, Gällstad, tillträdde (1818), sökte nu få till stånd ett gemensamt kyrkobygge för Gällstad och Säm. Gällstads kyrka byggd 1731 hade varit så dåligt under hållen att den ej kunde repareras utan krävde ombyggnad. Till en början synes det ha varit fyra personer i Säm som var för sammanbyggnaden. Dessa var lagmannen Olivecreutz på Attorp, kapten Björnberg Toarp, direktör Björklund och handelsmannen Hulander, de två senare ägare till Vegby gård. De övriga sockenborna önskade få behålla sin kyrka, och till dem anslöt sig senare Björklund och Hulander. Men då fortfarande Olivecreutz och Björnberg röstade för sammanbygg-

naden, var saken därmed avgjord, emedan de ägde mer än hälften av Säms sockens jord, och endast den som ägde jord hade rösträtt, och röstskalan var ograderad, hade dessa två majoritet. De övriga sockenborna besvärade sig hos K B, men man väntade inte på utslaget härifrån utan började kyrkobyggnaden. En opartisk synenämnd konstaterade, att i Säms kyrka fanns inga andra brister än några trasiga fönsterrutor. På nämndens utredning svarades, att Säms kyrkas mer eller mindre bristfällighet togs ingen hänsyn till, ty nu var Gällstads kyrka i behov av ombyggnad, och då var det lämpligt, att uppföra en gemensam kyrka. Att lagmannen Olivecreutz ej hade några patriotiska känslor för Säms kyrka kan förklaras med, att han var gårdsägare även i Gällstad.

Den nya kyrkan i Gällstad invigdes den 26 sept. 1824, och därmed upphörde kyrkan i Säm att vara gudstjänstlokal.

Det som var av värde i Säms kyrka fördes till Gällstad såsom kyrkklockan, dopfunten, ljuskronor, nattvardskärl mm, och resten av inventarierna försålles på auktion t.ex. klockstapeln.

Redan 1810 hade på sockenstämma frågan varit uppe, att man i Säm skulle upprätta ett sockenmagasin. Därmed avsågs, att man i detta skulle ha lager av spannmål i händelse av missväxt, men också att de, som om våren led brist på utsäde kunde få låna säd och återlämna den, när de på hösten hade tröskat. Efter det kyrkan hade övergivits, blev den sockenmagasin, för Gällstads och Säms socknar. I protokoll av 1835 omnämnes, att den användes som magasin.

Troligen blev väl kyrkan så småningom så raserad, att den ej längre gick att använda för nämnda ändamål. Taket rasade in, och stenen i kyrkomurarna användes till ladugårdsbygge i Bossgården och en del sten lär ha tagits till brobygge över ån. I slutet av 1800-talet planterades skog över kyrkogården. Före restaureringen var den täckt med en tät skog, och av kyrkomuren sågs endast den uppskjutande delen, som finns vid vapenhuset. Kyrkogårdsmuren var nedfallen, och inget stängsel, som gjorde fred mot betesdjur, fanns.

På 1930-talet uppkom tanken, ~~på~~, att den gamla helgade platsen borde försättas i värdigt skick. Frågan väcktes på en kommunalstämma i Säm, och en kommitté tillsattes, som skulle förbereda ärendet. Riksantikvarieämbetet kontaktades och d:r Bertilsson, Stockholm synade platsen och gav direktiv för restaureringen. Skogen skulle avverkas frånsett lövträden, kyrkomuren blottas, så den blev tydligt synlig, kyrkogårdsmuren omläggas och marken jämnas och besås med gräs. I de dagarna skulle Bossgården försäljas. Gården tillhörde domänverket och dess intendent ville göra gällande, att eftersom kyrkoplatsen ligger på Bossgårdens mark, tillhörde den kronan. Kommittén ansåg att den var församlingens egendom. Det visade sig som ofta är fallet då två parter strida, att de ha fel båda två. Det hade varit församlingens egendom, men vid lantmäteriet 1865, hade församlingen ej bevakat sin rätt, varför kyrkogården då undantagits som allmänning för Sämbyns skifteslag. Nu upprättades gåvobrev till Säms kommun, och samtliga jordägare i skifteslaget undertecknade handlingen.

Att så mycket skulle göras på kyrkoplatsen, hade kommittén aldrig vågat hoppas. Detta kunde ske tack vare att vi fick en kontingent samvetsömna värnpliktiga, som under tiden 29 aug. till den 6 okt. 1938 arbetade här under amanuensen Erik Lundbergs sakkunniga ledning.

Under arbetet har påträffats ett gravkor framför altaret. Någonstans har detta nä-
det som gjort en sken och dess och egenföddt guld
 nämnts i protokoll för "det Lundska gravkoret". Runt ~~gravkoret~~ altaret påträffades silvermynt från 1400- och 1500-talen samt kopparmynt från 1700-talet.

Arbetet har ekonomiserats på följande sätt. Enligt protokoll av den 17 dec. 1824 beslöt den gemensamma Stämman för Gällstad och Säm att för underhåll av kyrkogårdarnas murar skulle båda församlingarna gemensamt svara. Gällstads och Säms kyrkokassa har därför beslutat bidraga med 280 kr. För den avverkade skogen har erhållits 260 kr. och dessutom har lämnats enskilda gåvor. Och i dag kommer vi här att framme vid altaret upptaga kollekt, var vid den, som önskar, ännu har en möjlighet att lämna sitt bidrag.

Till sist riktas ett tack till Säms bys skifteslags jordägare, som skänkt marken och skogen på densamma, till Riksantikvarieämbetet, som stått bi med råd och upplysningar och som alltfört kommer att tillse, att platsen underhålls och bevaras. Vidare tackar vi amanuensen Erik Lundberg och hans arbetare för deras sakkunniga och intresserade arbete samt till var och en, som genom

arbete eller gåvor bidragit till att den gamla kyrkoplatsen försatts i ett värdigt skick.

Bygden har blivit ett kulturminnesmärke rikare, och vi sämbor ha med glädje och tillfredsställelse sett den gamla kyrkplatsen bli bevarad, där förfäderna under många århundraden samlats för att få styrka och kraft för sitt andliga väl och sin jordiska kallelse.

Kommittén bestod av följande: Gunnar Magnusson, Skolan, Gustav Nilsson, Ågården och Albert Johansson, Vegby.

Det "lundska gravkoret" är murat av kullersten och lera. Det var ifyllt med sand. Vid undersökningen påträffades flera låben och i botten ett väl bevarat mansskelett.